

volt szükséges tudásának mértékét, s még inkább írói lelkiismeretét megismertetnem. Noscitur ex socio qui non cognoscitur ex se!

Vajjon elhiszi-e, elhiheti-e továbbra is közönségünk, a mit fülébe zúg két év óta összes napisajtónk, — hogy a *Nyelvtörténeti Szótár* (melynek értéke Könyve úr megbízhatóságától függ) «a magyar génusz örökbecsű alkotása» lenne? S vajjon nem ötlük-e eszébe ennek a jó magyar közönségnek, hogy azok, kik felvilágosítására lennének hivatva, akarva vagy akaratlanul, — csak félre vezetik? Ne többet e tárgyról.

Noscitur ex socio qui non cognoscitur ex se!

Könyve úr, Szarvas és Simonyi úrral társaságba léphet, a minthogy össze is álltak. De az *örökbecsű alkotás* eszméje és Könyve Nándor írói egyénisége egymást kizáró külön két fogalom: hol az egyik jelen van, a másiknak nem lehet maradása.

BALLAGI ALADÁR.

HALOTTI BÚCSUZTATÓ 1633-BÓL.

Az alábbi verset 1633-ban szerzették ifjabb Bethlen István gróf temetése alkalmából, mely azon év márczius 24-én ment végbe «nagy solennis pompával» Gyulafehérvárott. Az elhunyt Erdély egyik legkiválóbb főura s fő tisztviselője — Várad főkapitánya — volt s korai halála élénk részvétet keltett. Atyja Bethlen Gábor fejedelem testvére, maga pedig a fejedelem kedvence volt, kit saját költségén neveltetett s egy ideig a trónra akart emelni. De a fejedelem második házassága a tervet megdöntötte. Ifjabb István gróf 1627-ben vette nőül Murányban Széchy Máriát, de már 1632 december 23-án özvegyen hagyta fiatal hitvesét.

A vers, mely az akkori szokások szerint a temetés alkalmával szavaltatott el, valószínűleg valamely egyházi férfiú műve s itt-ott költői tehetségre is vall. Főbecse azonban a korszellem visszatükrözésében, kortörténelmi jelentőségében rejlik. Egy tizenhetedik századi hiányos másolatban találtam meg a nemzeti múzeum Tunyoghy-gyűjteményében. Az egész költemény eredeti címével így hangzik:

Rithmi Hungarici in obitum Ill. ac magn. dmni domini Comitis Stephani Bethlen Junioris Albae Juliae declamati.

Vesd le óh magyar nép az friss öltözetet,

Ládd nem illet téged mint egyéb nemzetet;

A szüntelen sok gyász úgy megkörnyékezett.

Bár az vigaszt már te meg se említs,
 Dolgod csak az legyen, hogy köntöst feketíts,
 Teljes életedben csak sírj és tort készíts.
 Mert mi haszon néked az gyászt le is vetned,
 Rövid idő múlva ha meg fel kell venned,
 Hiszen jobb örökké hollószínt viselned.
 Különben te pedig ha jól meggondolod
 Mellőled mind elhull régi ósgyámolod,
 Csaknem támasz nélkül vagyon már oldalod,
 Tekintsd el, számláld meg az ország főrendit
 Sok nagyságos nemnek érted immár végít,
 A kik vagynak ujjak, keveset látsz régít.
 Ne hozzam bár elő amaz nagy urakat,
 Dobót, Kendit, Magócsot, többeket, sokakat,
 Kiknek ritkán látod már maradékjokat,
 Csak említsem az nagy Báthori nemzetet,
 Ki Erdélynek sok jó fejedelmet nemzett,
 Az töröknek pedig gyakor igyet szerzett.
 Hova lött? Báthory Andrásban elfogyott,
 Mert ő fiúágot utána nem hagyott.
Magyarság! Ha látod, kárt vallottál nagyot.
 Jó fád száradott ki, csak szállj hát magadban,
 Mert hazádnak sűrű háborúságában,
 Sokszor megnyugodtál ennek árnyékában,
 De immár kiaszva többé meg sem zöldül
 Kidőlt törzökiből, fiatal sem zöldül,
 Azért már székedben Báthory úr nem ül.
 Bizony ez esetem volna igen méltó,
 Bőv könyezésedből, hogy áradna mély tó,
 Ha volna közüled valaki háladó.
 De mivel hogy nincsen, mert emlékezeti is
 Majd eltöröltetik, nem szánja senki is,
 Urak tanuljatok, mint járhattok ti is.
 De talán magadat azzal vigasztalod,
 Az Báthori nemnek noha fogytát látod,
 De az Bethleneket ő helyén találod.
 Szép vigasztalás az, csak volna állandó,
 De mely bizonytalan és mely változandó,
 Ihonn bizonyosságot tehet az koporsó,
 Melybe szegeztetett ifjú Bethlen István,
 Maradékja sincsen egy is holta után;
 Reménységed azért ebbe maradt csonkán.
 Öreg urunkban* is bizodalmad csekély,
 Mert már sok ideje, hogy ő nagysága él
 Nem tudod mely órán éltenek véget ér,
 Ifjú Bethlen Péter** maradhat egyedül,
 Az bokrosos felnőtt nagy Bethlen nemzetből,
 Az kit állíthatnál elődbe reményül.

* Az atya: idősb gróf Bethlen István.

** Idősb István fia.

De ő nagysága is vagyon még társ nélkül,
 Sok irigy is forog ifjú feje körül,
 Nem tudom ennek is szíve meddig örül.
 Félek, haj mint Jónás régente, csak úgy jársz,
 Hajlékot hervadó borostyánból csinálsz,
 Megrágják gyökerét, árnyékától megválsz.
 De az isten dolgát hát ne hánytorgassuk,
 Jövendő kárunkat bár ne hánytorgassuk,
 Csak az jelen valót mostan sirathassuk.
 Mert ha ez szomorú selyére tekintek,
 Méltán két orcámra sűrű könyet hintek,
 És egy siralomra minden rendet intek.
 Sirasd Magyarország ifjú Bethlen Istvánt,
 A ki míg élhetett, megkérdezte, ki bánt!
 S melletted mindjárt kitámadni nem szánt.
 A kereszténységnek volt erős bástyája,
 Kinek bátorsággal rejtezett alája,
 Minden csendülésben körül Várad tája.
 Eszét s vitézségét látta Bodrog, Tisza,
 Ellenségét rajta mint kergette vissza.
 Sírjátok s ne legyen hát vezetek tisztá.
 Kemény természetű ti is vitéz hajduk!
 Lágyság szívetek, avagy csak most az bük,
 Mikor kinek-kinek két füle jajjal zúg.
 Mert amaz jó szívű, okos vezéreték
 Kinek botja után bízvást mehettetek,
 Elesett, szánjátok, íme előttetek!
 Hát te gyászban borúlt szép haza, Erdély föld
 Mint tetszik az pohár, melyet isten megtölt?
 Úgy látom, tavaszod, hogy fekete s nem zöld.
 Tavasz erdőt-mezőt gyászból vetkezteti,
 Sok szép külömb-külömb színbe öltözteti,
 Erdélyben az embert gyászbá fertezteteti.
 Tavasszal az elment madarak megtérnek,
 Házunkon, szádunkon tőlünk szállást kérnek,
 Erdélyben uraink tőlünk búcsut vesznek.
 Tavasszal az megholt férgek feltámadnak,
 Minden sok állatok akkor szaporodnak,
 Erdélyben emberek kivésznek és fogynak.
 Siralmas hát neked Erdély ez a tavasz,
 Melyben igen hasznos fiatal fád kiadsz.
 Kicsoda? kérde-e: gróf Bethlen István az.
 Ha szülsz és ha nevelsz ily fiat nem tudom,
 István koronád volt, azt vallom és hallom.
 Meghervadt koszorúd, azért azt mondhatom.
 Tekintetes urunk kegyes fejedelmünk,*
 Ebből elértheted most, miért kesergünk.
 Azért, mert igen nagy kárt vallott nemzetünk.
 Milyen nagyságod is méltán kesereghet,
 Mivel hogy reád is ez kár kiterjedett,
 Mert előtted halva ládd egy nagy hívedet.

* I. Rákóczy György.

Ez kihez hasonló körüléd sok nem volt,
 Mert minden ügyedben veled együtt élt s holt,
 Más nem gondolt s mi volt, az mind előtted szólt.
 Alexandert hallom, hogy griffmadarakon
 Egy állat repesett felhők közt magoson
 Nagyságod is majd így járt Bethlen Istvánon.
 Te nagyságod pedig az Zólyomi Dávid *
 Nem szomorkodol-e, mint régen szent Dávid,
 Mikor az gonosz hírt gyilkos szolga megvitt?
 Ki mihelyt meghallá holtát Jonathánnak,
 Mint ő szerelmese lelki barátjának,
 Bocsátkozik mindjárt im igen sírásnak:
 Óh az Izraelnek — úgymond — ékessége
 Oh zsidók vezére, seregek istene,
 Látod-é mint veszett az nép erőssége!
 Ne mondjátok azt meg Ascalon városban
 Se ne hirdessétek Gádnak hazájában,
 Hogy ne tussoljanak az ő halálában.
 Ti Gilbo hegyei és ti magos mezők,
 Ne szálljanak rátok harmatok és esők,
 Mert Sault és Jonathánt, tőletek elvették.
 Oh jó atyámfia, óh vitéz bajtársom!
 Kellemetes, serény ifjú Jonathánom,
 Én nekem kész halál tőled megválásom.
 Te is mondok ekkép őt nem sirattad-é?
 Ne hirdessék szélyel meg nem tiltottad-é?
 Halálának helyét meg nem átkoztad-é?
 Mert ez volt egyetlen egy hü Achatesed
 Tégedet mint magát féltő Piladesed,
 Szóval sógorod volt, mint tulajdon lelked.
 Kétséges dolgokban volt biztos tanácsod,
 Szándékoknak végben vitelében másod
 Jódon örvendező s kártól őrző társod.
 Erősek voltatok mint két oroszlánfi
 Meglett, akartatok valamit ketten ti,
 Ellenetek nem mert mocczanni is senki.
 Török, német, lengyel tudta neveteket
 Kérdezte s becsülte vitéz híreket
 — — — (Ez a sor hiányzik.)
 Csudálatos vala az ti egyezségtek,
 Ettől félt s rettegett minden ellenségtek,
 Mert tudta bosszut áll másikért egyiktek.
 De jaj elválátok s egyedül maradtál:
 Óh szép pár társaság két felé szakadál,
 Erőtlen vagy immár, hogy meghasonlottál.
 Már Zolyomi uram vigyázz s ódd magadat,
 Többed magaddal járd s ne éjjel utadat,
 Mert most eltemeted legfőbbik strázsádat.
 Megnézd falatodat s úgy mártsad a tálban
 Meglásd s úgy igyál, mi vagyon a pohárban,
 Mert a ki vigyázott, ezentúl száll porban.

* Az elhunytak sógora.

Ezután elhagyjed találkoznak többek,
 A kik életedre titkon s nyilván törnek
 Ha okoson nem jársz, bizony meg is ejtnék.
 Szép hírrel tündöklő Bethlen-familia!
 Érzed-e számodnak, hogy esik nagy híja
 Csorba vagy, mert meghalt egy jó atyád fia.
 Kicsinyből hirtelen nagygyá nevededtél,
 Félek rajta viszont, az mint hozzá kezdted
 Ennél hirtelenben meg ne kevesedjél.
 Uram Bethlen Péter sírsz-e avagy vigadsz?
 Vendégeket torba vagy lakásba hívatsz?
 Mert örömmel, búval most egyaránt vihátsz?
 Menyegződ előtted, azon örvendezhetsz
 De viszont éltedben azon kesereghetsz,
 Hogy bátyád uraddal ott nem tisztelkedhetsz.
 Nagyságos asszonyom, Zólyomi Dávidné,
 Hajadon kisasszony és te Gyulaffiné!
 Eszes bátyátokat nem könnyezitek-é?
 Hozzád nem is szólok, nagyságos asszonyom!
 Szomorú özvegység, a kit az földre nyom,
 Idegen földön vagy árva, nehéz tudom: *
 Sőt nagyságodnak is baját nem nevelem,
 Atyai szívedet szóval nem terhelem,
 Hanem mint Timathes régen, azt művelem.
 Volt Agamemnonnak hajdon egy leánya,
 Kinek neve vala szép Iphigenia,
 Ez egykor vitetik feláldoztatnia.
 Hanem egy setét gyászt boríta reája,
 Jelentvén, hogy senki képiró pennája
 Az szülék bánatját ki nem rajzolhatja.
 Én csak is azt mondom, mint Jakob két fián,
 Vagy az nagy Tobias kisebbik Tobján
 Kis Bethlen Istvánon úgy sír Bethlen István.
 Te pedig ő neki sok kedves jószága,
 Mely volt benned Magyar és Erdélyországa,
 Keseregj, mert elkölt urad urasága.
 Legelsőbe is te szép erős ház *Déva*
 Siránkozz, kiáltsd fel nagy keservvvel éjha!
 Mért hogy megevéd az almát anyánk Éva!
 Hogy már mindeneknek meg kellett halni,
 Meg kell váraitól s javaitól válni,
 És az föld gyomrában rothadásra szállni!
 Nyisd fel szemeidet, tekintsd meg te *Hunyad*,
 Az halál völgyében te urad hol szunyad,
 Már szemed álomra nincs kiért behunyad.
 Az tót, mely körülvelt, könnyeiddel *Ecsed*
 Töltsd meg, mert epossze szíved erős *eczet*,
 Hogy kegyelmes urad belőled kiesett.
 Csudáalom szép orczád te neked is *Várad*
 Az könyhullatástól ha mostan megszárad
 Midőn minden jónak szeme könybe lábad.

* Az elhunyt özvegye, Széchy Mária.

Máramaros sirasd jámbor ispánodat,
 Óh Transylvania te is jó szolgálát
 Egygyel kevesebben kívánják sok jódat.
 Sok az uralkodó, ritka az hű szolga,
 Vesző félben azért az országunk dolga.
 Zsírját minden szívja, javát kevés toldja.
 Féltém, igen féltém azért szegény Erdélyt,
 Hogy rövid időn ér az valami veszélyt,
 Mert elszedett Isten sok fő kegyes személyt.
 Kiknek ha neveket kezdeném számlálni,
 Beszédemben olyan gond volna találni;
 Verseimet azért fogom abban hagyni.
 Gyakor könyörgéssel csak az istent kérjük,
 Ne engedje, hogy mi az időt megérjük,
 Hanem fő — — — nkkal magunk egymást tégyük.
 (Az utolsó sornak a kéziratban nincs értelme!)

ACSÁDY IGNÁCZ.

ENYEDI ISTVÁN TELEKI MIHÁLYHOZ. 1671.

Ajánlom mint Uramnak klmednek alázatos szolgálatomat Isten kldet örvendetes áldásával boldogítsa, kívánom.

Hogy kglđ Uram rólam érdemetlen szolgáljárul megemlékezvén az *Austriaca Austeritással* látogatni méltoztatott, amellet levő más igen szép könyvecskével együtt, abbeli jóakarátját minden egyéb eleitűl fogván ottan-ottan hozzám mutatott kegyes affectiojával együtt kglđnek mint Uramnak együgyű tehetségem szerént való szolgálatommal rependálni igyekezem. Igen alkalmas irás a *Debellata Hungaria* ellen és mellé. Kellene már szerét tennem ezen írásnak javallása szerént a *Bohemica Persecution*nak és az elműlt 1670. esztendőbeli *Besztercze-Bányárul* ő Felségéhez küldött az Vármegyék supplicatiojának, mert a többi kezennél van. Az *Bohemica Persecutio*rul való megbecsülhetetlen könyvecske vagyon nálam (másé ugyan), de a supplicatio-ra ha kglđ Uram méltoztatnék rászerezni, kglđnek alázatosan megszolgálnám, mert nem tudom hol mostanában szerét tenni. Városunk követei is nem hozhatták volt meg a gyűlésből a sietség miatt.

A commissarius urak Szathmárrul 26-dikra virradólag sietve elmentek a hadakkal együtt. Istennek hála Joanelli uram ő Nsga is nálunk magát mind jól viselé s mind reménségünk kívül szépen válánk meg ő Nsgátul úgy meggazdagíta mosolygásával és igiretivel, hogy nehéz volna megírni, mégis nem voltunk alkalmas félelem nélkül miattok. Csuda követséget halljuk közhirűl hogy hordoznak felő-

lünk is Váradról az uraknak Szathmárra, még homályos ugyan, talám idővel kinyilatkozik jobban. — Úgy értjük a Posoni Commisso Bécsbe transferaltatott. A citatusok közül nyolczvanon absolvaltattak volna és sokan útban is volnának s haza is érkeztek némelyek. Némelyek nem lesznek a citatusok közzül, úgy mondják s írják is, extra periculum; Barkoczi István uramot ő Nsgát is sokan féltik. Főispán Károlyi László uram ő Nsga is haza jött, igen keskeny válaszszal. A nagy inség csak nevededik a szegény hazán. Adja isten jobb híreket hallhassunk. Tartsa isten kglidet Uram sokáig örvendetes jó egészségben. Datum in Nagybánya die 29. julii. 1671. Kglidnek alá-
zatosan szolgál
Enyedi István.

Külczim: Spectabili ac generoso Dno Dno Michæli Teleki de Szék, Celsissimi D. D. Principis Transilvaniæ etc. Consiliario, ejusdemque Arcis et Præsidiî Kövar. Supr. Capitaneo, nec non Cottum Tordensis et Maramarosiensis Comiti itidem supremo etc. etc. Dno Dno mihi plurimum observando.

(Eredetije a Teleki-nemzetség közös levéltárában M.-Vásárhelytt, 718. sz.)

KONCZ JÓZSEF.

KISFALUDY SÁNDOR KÉT LEVELE DÖBRENTEI GÁBORHOZ.*

Kisfaludy Sándor 1828-ban tagja volt azon bizottságnak, vagy mint akkor nevezték biztosságnak, mely Pesten a m. tud. Akadémia alaprajzát dolgozta ki. 1830-ban rendes tagja lett a nyelvtudományi osztálynak, mely osztályba az Igazgató-Tanács még a következőket nevezte ki: Kisfaludy Károly, Vörösmarty Mihály, Kölcsy Ferencz, Horvát Endre, Guzmics Izidor.

Ugyanezen évben történt Döbrentei Gábornak a bölcsészeti osztályba rendes taggá való kineveztetése s titkárrá, — akkor titoknoknak mondották, — való megválasztatása. 1835-ben Kisfaludy Sándor a m. tud. Akadémia tiszteletbeli tagja lett s ugyanez évben váltotta fel Toldy Ferencz, akkor még Schedel Ferencz,** Döbrenteit a titkári hivatalban. Maga Döbrentei, ha nem maradhat meg állásában, Toldynál sokkal inkább óhajtja Kölcsy Ferenczet akadémiai titkárnak s nemcsak levélben, de személyes találkozások alkalmával is, igyekezik reávenni e hivatal elfogadására. Kölcsy azonban a jelöltségtől visszalépett s ez már az 1834-ik év végén nem volt titok.

* E két levél eredetije birtokomban van.

** Sch. a huszas évek végén a Toldy nevet is használta.